

УДК 159.9.072.43

Тиرون Олена Миколаївна

старший викладач кафедри англійської мови за професійним спрямуванням Київської державної академії водного транспорту ім. Петра Конашевича-Сагайдачного, аспірант кафедри психології Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
e-mail: ollena22@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-4428-5784

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ
ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО МОРЯКА**

У статті описані процеси формування та навчання іншомовної компетентності майбутніх моряків з урахуванням психолого-педагогічних особливостей перебігу цих процесів. Критерієм визначення характерних рис комунікації та спілкування моряка на судні стало ставлення до людського фактору у цих процесах. Психологічний супровід розглядається як засіб оптимізації навчання «морській англійській мові» у вnz морського спрямування.

Ключові слова: процес формування іншомовної компетентності; комунікація та спілкування моряка; психологічний супровід; взаємозв'язок учасників навчання; «викладач» — «студент» — «судно».

Проблема в загальному вигляді. Питання формування іншомовної компетентності майбутнього моряка достатньо досліджено з точки зору виконання функціональних обов'язків, проте питання повсякденного іншомовного спілкування моряка на сьогодні є маловивченим. Водночас прогресивні освітяни та судноплавні компанії наголошують на актуальності цієї проблеми в контексті гарантування безпеки судноплавства. Саме недостатня теоретична база щодо психолого-педагогічних аспектів формування повсякденного іншомовного спілкування майбутніх моряків та існуюча практична нагальність у вирішенні даного питання спонукали нас звернутись до цієї теми в статті.

На нашу думку, психолого-педагогічні основи формування іншомовної компетентності майбутніх моряків ґрунтуються на аналізі компонентів іншомовної компетентності в процесі проходження плавальної практики в міжнародному екіпажі та визначенні чинників її формування, що дає можливість виокремити шляхи та технології її формування, а саме:

- формування навичок міжкультурного спілкування з урахуванням специфіки практичної реалізації іншомовної компетентності в процесі проходження плавальної практики в міжнародному екіпажі;
- стимулювання розвитку компонентів іншомовної компетентності майбутнього моряка в процесі аудиторного навчання.

Методологічну основу розробки проблеми склали:

- положення про походження мовлення (Л. Виготський, О. Лурія, Б. Ломов, О. Леонтьєв, Л. Щерба);

- положення про єдність діяльності й поведінки особистості (Б. Ааньєв, Л. Виготський, Л. Анциферова, Б. Ломов);
- теоретичні положення психологічної теорії діяльності (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Семиченко);
- теорії навчання та розвитку особистості (Г. С. Костюк);
- інтегративно-особистісний підхід (Г. Балл, О. Лазурський, В. Мясіщев).

Аспектам іншомовної компетентності, її формуванню присвячена значна кількість наукових робіт таких вчених, як: Г. Архіпова, Є. Верещагін, І. Зимня, Є. Пассов, В. Костомаров, С. Тер-Мінасова, Л. Щерба та інші.

Науковці Г. Архіпова, М. Воловікова, Н. Ізорія, О. Касаткіна, С. Козак, Л. Ступіна, С. Цимбал та інші дають різний перелік компонентів іншомовної компетентності. Психологічний підхід до формування іншомовної компетентності майбутнього моряка дозволив виділити такі компоненти, як: змістовно-процесуальний (міжкультурний, психолінгвістичний, стратегічний, когнітивний аспекти), мотиваційно-цільовий та соціально-моральний.

Аналіз теоретичного матеріалу з питань особливостей формування іншомовної компетентності та результати нашої пошуково-дослідницької роботи дозволили змодельовати власну схему її формування (рис. 1).

Ми визнаємо ключову роль лінгвістичного та професійного компоненту в формуванні іншомовної компетентності, що є предметом вивчення методики викладання англійської мови за професійним спрямуванням, та пропонуємо психолого-педагогічний супровід її формування.

Як ми бачимо на схемі, мовленнєва діяльність моряка розподілена на **комунікацію та спілкування**.

У морській галузі ми трактуємо комунікацію як канал передачі інформації для виконання функціональних обов'язків.

Комунікація моряка регламентована загальноприйнятими вимогами міжнародної організації (ІМО). Мета такої регламентації — мінімізувати вплив людського фактору у процесі професійної комунікації моряків. З цією метою введені стандартні фрази міжнародної морської комунікації моряків [1], які є обов'язковими для вжитку всіма моряками міжнародного флоту.

Комунікація моряків має враховувати людський фактор, щоб запобігти ризикам на морі. У міжнародних рейсах моряки мають вміти прогнозувати вплив міжкультурних відмінностей на процес передачі та сприйняття інформації.

Комунікація моряка передбачає вміння обирати правильні стратегічні рішення для гарантування безпеки мореплавства.

Тож, з огляду на можливість негативного впливу людського фактору на комунікацію взагалі та іншомовну зокрема, майбутні моряки мають прагнути до його мінімізації, але враховувати потенційно можливий вплив цього фактору на ефективність власної діяльності в процесі проходження плавальної практики.

Ми трактуємо спілкування у морській галузі як вид міжособистісної діяльності, коли проходить обмін не лише інформацією, а й реакціями, настроєм, станом, установками.

Спілкування моряка носить темпоральний характер, що передбачує вміння встановлювати короткострокові дружні стосунки.

Спілкування моряка в рейсі носить «глибинний» характер як компенсація короткостроковості. «Глибинний» характер спілкування передбачає володіння специфічними навичками спілкування моряка, а саме:

– володіння інформацією про міжкультурні особливості співрозмовника, бажані та небажані теми для «легкої бесіди», знання етикету та особливостей вербальної та невербальної комунікації співрозмовника тощо;

– володіння психотехнологіями подолання утруднень міжособистісного спілкування.

Помилкові дії при **спілкуванні** в умовах рейсу ведуть до міжособистісних конфліктів. В умовах рейсу міжособистісні конфлікти здебільшого не вирішуються чи вирішуються тільки в малих екіпажах.

Тож, з огляду на можливість негативного впливу людського фактору на спілкування взагалі та іншомовне зокрема, майбутні моряки мають прагнути до його адекватності, особливо в процесі проходження плавальної практики.

Таким чином, можливі два шляхи опанування «морською англійською мовою» у процесі навчання англійській мові у вnz морського спрямування.

Перший шлях — традиційний, де згідно з програмою навчають лінгвістичному компоненту професійного спрямування. Після третього року навчання, при успішному проходженні тестування та співбесіди у крyїнговій компанії, студент приступає до плавальної практики в міжнародному екіпажі.

Процес проходження плавальної практики виявляє потреби у специфічних навичках та вміннях в межах іншомовної компетентності, вона набуває нового змісту, де мають враховуватися такі компоненти іншомовної компетентності, як: міжкультурний, психолінгвістичний, стратегічний, соціально-моральний та інші.

Повертаючись до навчання, студент констатує невідповідність своєї іншомовної підготовки вимогам та потребам, що виникали в процесі проходження плавальної практики.

З метою надолуження цієї невідповідності ми запропонували ввести в навчальний процес психологічний супровід формування іншомовної компетентності майбутніх моряків.

Другий шлях — психологічний, де психологічний супровід інтегрують у аудиторні заняття з «морської англійської мови». Психологічний супровід — це комплекс поняття, що складається з теоретичного обґрунтування особливостей іншомовного спілкування моряка, психотехнічних вправ та ігор для подолання утруднень іншомовного спілкування та покращення психічного стану в процесі проходження плавальної практики в міжнародному екіпажі, та їх імплементація в процес навчання «морської англійської мови» з рекомендаціями до їх використання, лінгвокраїнознавчого матеріалу для самостійного та аудиторного опанування студентами.

Примітка. Фундамент іншомовної компетентності – знання базової англійської мови, мовленнєві вміння, початковий рівень B1. Очікуваний рівень володіння мовленнєвими вміннями B2 [2, с. 25–27].

Рис. 1. Процес формування іншомовної компетентності майбутнього моряка

Таким чином, психологічний супровід до студента може пройти довгий шлях від аудиторних занять через утруднення реалізації іншомовної компетентності в процесі проходження плавальної практики чи при організації навчання іноземній мові з урахуванням психологічного аспекту, саме з аудиторних занять інтегрованим у професійний компонент до проходження практики на судні.

Результати теоретичного та емпіричного вивчення процесу формування іншомовної компетентності майбутнього моряка надали можливість сформулювати новий погляд на процес навчання «морській англійській мові» в контексті Міжнародної конвенції про підготовку та дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ) [3; 4] з урахуванням психолого-педагогічного аспекту перебігу цього процесу. В процесі навчання іншомовній компетентності майбутнього моряка задіяні три основні учасники: «студент», «викладач», «судно» (рис. 2).

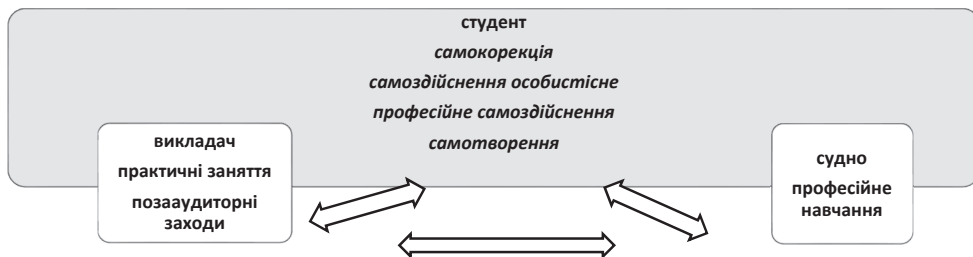

Рис. 2. Психолого-педагогічний аспект процесу навчання іншомовній компетентності майбутнього моряка в контексті ПДНВ

Як видно на схемі, всі сторони — учасники процесу навчання іншомовній компетентності майбутнього моряка взаємопов'язані. Розглянемо, як відбувається цей взаємозв'язок.

Основна функція «судна», на борту якого проходить плавальна практика «студента» — надати «студенту», який працює (а саме навчається) на «судні» професійно-значимі навички, до яких входять навички професійної іншомовної комунікації.

В результаті такого навчання «судно» спонукає студента до самонавчання, а саме: самокорекції та самовиховання, особистісного самоздійснення, професійного самоздійснення, самотворення тощо.

О. Кокун визначає особистісне самоздійснення як «свідомий саморозвиток людини, в процесі якого розкриваються її потенційні можливості у різних життєвих сферах» [5, с. 13].

У процесі навчання студент прагне до професійного самоздійснення, яке визначають як одну із «форм життєвого самоздійснення, що характеризується високим рівнем розкриття особистісного потенціалу фахівця у обраній професії, розвитком його здібностей, взаємопоєднанням із професією, повсякчасною затребуваністю його професійної кваліфікації, широким використанням його професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями» [5, с. 14].

Прагнення студентів до професійного самоздійснення стає мотивом активного навчання та самонавчання, а «задоволеність собою та своїми результатами забезпечують переживання осмисленості, важливості цього процесу і є джерелом подальшого самовдосконалення та самореалізації» [6, с. 427–428].

Проблеми невідповідності рівня сформованості іншомовної компетентності студентів для ефективного виконання своїх функціональних обов'язків та адаптації до нового середовища, яка передбачає вміння влитися в уже існуючу команду (міжнародний екіпаж), спонукає представників «судна» ставити питання щодо підготовки «студента» до обговорення з представниками «морської освіти» на семінарах, конференціях, зустрічах тощо. Таким чином відбувається зв'язок «студент» — «судно» — «викладач».

«Викладач» як сторона процесу підготовки майбутніх моряків здійснює навчання у формі практичних аудиторних занять та засобами позааудиторних заходів, таких як конференції та семінари, зустрічі з фахівцями та випускниками тощо. «Викладач» здійснює свою діяльність згідно з учбовими планами та навчальними програмами навчального закладу, вимогами міжнародних морських організацій та ПДНВ.

На нашу думку, важливо, щоб «викладач» не розірвав зв'язок з «судном» та «студентом», постійно реагував на реальні вимоги «судна» та «студента» щодо змісту та рівня сформованості іншомовної компетентності майбутнього моряка. Таким чином відбувається зв'язок «студент» — «викладач» — «судно».

«Студент» як учасник навчального процесу насамперед засвоює знання, що передають «викладач» та «судно», але висуває свої вимоги щодо змісту навчання з іноземної мови до «викладача» з урахуванням реалій життєдіяльності на «судні». Відбувається зв'язок «судно» — «студент» — «викладач».

«Студент» використовує всі можливості отримання знань у процесі навчання у внз морського спрямування та на «навчальному судні» (назва «навчальне судно» тут умовне, це діюче судно, де студент проходить плавальну практику в якості кадета) та переходить на рівень самонавчання та самовдосконалення.

Ми прогнозуємо, що невідповідності в якості підготовки фахівця морської галузі щодо іншомовної компетентності відбудуться, якщо розірветься хоча б один із описаних зв'язків чи зв'язок буде не взаємним, при цьому можна говорити не тільки про взаємозв'язок, а і про взаємовплив.

Результати теоретичного вивчення особливостей життєдіяльності екіпажів дає можливість стверджувати, що серед трьох учасників процесу навчання іншомовній компетентності, «судно» є найбільш незалежним та диктує безумовні вимоги до рівня сформованості іншомовної компетентності майбутніх моряків.

Ці висновки є результатом вивчення психолого-педагогічних особливостей процесу формування іншомовної компетентності майбутніх моряків. Їх впровадження в процес навчання іноземній мові у внз морського спрямування сприятимуть оптимізації процесу навчання «морській англійській мові».

Висновки з даного дослідження. Виявлені психологічні ідеї використання психотехнічних вправ на заняттях іноземної мови, створені на основі винайдених чинників формування іншомовної компетентності моряка, можуть бути використані в розбудові змісту і форм організації навчально-виховного процесу на сучасному етапі викладання дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням» для закладів, що здійснюють підготовку професійних кадрів для річкового та морського флоту, та для проведення мовних тренінгів, факультативних та індивідуальних занять з майбутніми моряками.

Використання психотехнологій майбутніми моряками в процесі проходження плавальної практики в міжнародному екіпажі дасть можливість знаходити стратегії подолання комунікативних утруднень, обирати адекватну поведінку в умовах міжкультурного спілкування, контролювати прояви негативних емоцій, уникати конфліктів і т. ін., таким чином, завдяки успішному міжособистісному спілкуванню сприяти збереженню свого психічного здоров'я та завдяки адекватній професійній комунікації сприяти гарантуванню безпеки мореплавства. Тому ми рекомендуємо включати вправи психологічного супроводу в процес навчання професійної англійської мови саме до проходження плавальної практики.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням психологічних механізмів формування іншомовної компетентності майбутніх моряків у межах системи освіти; розбудовою змісту компонентів іншомовної компетентності; поглибленим вивченням впливу іншомовної компетентності моряка на безпеку міжнародного мореплавства; вивчення механізмів впливу іншомовної компетентності на психічне здоров'я моряка; вивчення факторів, які зможуть активізувати процес досягнення високого рівня сформованості всіх компонентів іншомовної компетентності моряка.

Список використаних джерел і літератури

1. Standard Marine Communication Phrases. — Available at <http://www.imo.org>
2. English for specific purposes, рекомендованих Міністерством освіти і науки України (Лист Міністерства освіти і науки України № 14/18.2481 від 02.03.2005 р.) — 107 р. — Available at http://im.nmu.org.ua/ua/library/national_esp_curriculum.pdf
3. ПДНВ руководство для моряков с учетом Манильских поправок 2010 года Международная федерация транспортник. — Borough Road, London SE1 1DR, UK. — 86 с. — Режим доступу: www.itfseafarers.org, www.itfglobal.org.
4. Manila Amendments to the STCW Convention. A Quick Guide for Seafarers. International Shipping Federation International Chamber of Shipping. — 12 Carthusian Street, London EC1M 6EZ/2010. — 6 р. — Available at www.mariesec.org.
5. Психофізіологічні закономірності професійного самоздійснення особистості: монографія / [О. М. Кокуна, В. В. Клименко, О. М. Корняка, О. Р. Малхазов та ін.]; за ред. О. М. Кокуна. — К.: Педагогічна думка, 2015. — 297 с.
6. Сердюк Л. З. Самотворення особистості як цілісний самодетермінований феномен / Л. З. Сердюк // Актуальні проблеми психології. — 2015. — Т. 7, вип. 38. — С. 422–431.

References

1. Standard Marine Communication Phrases. — Available at <http://www.imo.org>
2. English for specific purposes, rekomendovanyi Ministerstvom osvity I nauky Ukrainy (List Ministerstva osvity I nauky Ukrainy № 14/18.2481 vid 02.03.2005 r.). — 107 p. — Available at http://im.nmu.org.ua/ua/library/national_esp_curriculum.pdf
3. PDNV rukovodstvo dlia moriakov s uchetom Manilskih popravok 2010 goda /Mezhdunarodnaia feferatsia transportnik. — Borough Road, London SE1 1DR, UK. — 86 s. — Rezhim dostupu: www.itfseafarers.org, www.itfglobal.org.
4. Manila Amendments to the STCW Convention. A Quick Guide for Seafarers. International Shipping Federation International Chamber of Shipping. — 12 Carthusian Street, London EC1M 6EZ/2010. — 6 p. — Available at www.mariesec.org.
5. Psyhofiziologichni zakonomirnosti profesiinoho samozdiisnennia jsjbistosti: monografiia/ [O. M. Kocun, V. V. Klymenk, O. M. Korniaika, O. R. Malkhazov ta inshi]; za red. O. M. Kocuna. — K.: Pedagogichna dumka, 2015. — 297 s.
6. Serdiuk L. Z. Samotvorennia osobystosti iak tsilisnyi samodeterminovanyi fenomen/ L. Z. Serdiuk//Aktualni problem psyhologii. — 2015. — Т. 7, vyp. 38. — С. 422–431.

Тырон Елена Николаевна

старший преподаватель кафедры английского языка
профессиональной направленности
Киевской государственной академии водного транспорта
им. Петра Конашевича-Сагайдачного
аспирант кафедры психологии
Открытого международного университета развития человека «Украина»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО МОРЯКА

Резюме

В статье описаны процессы формирования и обучения иноязычной компетентности будущих моряков с учетом психолого-педагогических особенностей прохождения этих процессов. Критерием определения характерных черт коммуникации и общения моряка на судне стало отношение к человеческому фактору в этих процессах. Психологическое сопровождение рассматривается как средство оптимизации обучения «морскому английскому языку» в вузах морского направления.

Ключевые слова: процесс формирования иноязычной компетентности; коммуникация и общение моряка; психологическое сопровождение; взаимосвязь участников обучения; «преподаватель — студент — судно».

Tyron Olena

Senior lecturer of the ESP of The Kyiv State Maritime Academy
after Petro Konashevych Sagaidachnii

**PSYCHO-PEDAGOGICAL FEATURES OF THE PROCESSES
OF THE FORMATION AND TRAINING OF FOREIGN LANGUAGE
COMPETENCE OF FUTURE SEAFARERS**

Abstract

The article describes the process of formation and the process of training foreign language competence of future seafarers, taking into account psychological and pedagogical features of these processes. The criterion for determining the characteristics of communication and socializing of a seafarer on board was related to the human factor in these processes

In the marine industry we treat communication as a channel of information to perform duties.

Communication of seafarers is generally regulated by international organization (IMO). The purpose of this regulation is to minimize the human factor in the process of professional communication of seafarers. For this purpose, standard phrases of international maritime communications of seafarers are introduced, which are mandatory for use by all seafarers in international fleet.

Communication of seafarers should take into account the human factor to prevent risks at sea. In international crews sailors should be able to predict the impact of cross-cultural differences in the process of transmission and perception.

Communication of seafarers assumes the ability to choose the right strategic decisions to ensure the safety of navigation.

In the marine industry, we interpret communication in the form of interpersonal communication activities as socializing when there is an exchange of not only information but also reactions, mood, status, settings.

Socializing of seafarers is temporal in nature, which foresees the ability to set short-term friendly relations etc.

Failures in the communication process, and in the process of socializing are risks to maritime safety and personal health.

Psychological support is seen as means of optimizing process of teaching of «maritime English» in maritime educational establishments.

Key words: the formation of foreign language competence; communication and socializing of seafarers; psychological support; the connection of the trainees; «Teacher — student — ship».

Стаття надійшла до редакції 06.10.2015